

JUDr. Miroslav Tůma

Příprava nové strategické koncepce NATO

V rámci 60. výročí vzniku NATO se ve dnech 3.-4. dubna 2009 uskutečnilo slavnostní zasedání hlav států a vlád na francouzsko-německém pomezí ve Štrasburku (Francie) a v Kehl (Německo). Jedním z významných projednávaných bodů byla transformace NATO a zahájení procesu přípravy nové alianční strategické koncepce, jejíž stávající znění z r. 1999 již neodpovídá současnému bezpečnostnímu prostředí ve světě, existující mezinárodněpolitické situaci a potřebě účinnější alianční reakce na bezpečnostní hrozby a výzvy. I počet aliančních zemí se změnil.

Druhý den jednání účastníci schválili Deklaraci o alianční bezpečnosti, která by měla předznamenávat možné znění koncepce. [1] Na závěrečné tiskové konferenci oznámil odstupující generální tajemník NATO Jaap de Hoop Scheffer jméno nástupce, kterým se stal bývalý dánský premiér Anders Fogh Rasmussen.

Na své první tiskové konferenci začátkem srpna 2009 oznámil nový generální tajemník NATO A. F. Rasmussen mj., že vytváření nové alianční strategické koncepce bude založeno na co nejširších konzultacích. Ke splnění tohoto cíle byla jmenována skupina dvanácti expertů, v čele s bývalou americkou ministryní zahraničních věcí Madeleine Albrightovou. Skupinu tvoří zástupci velkých i malých zemí NATO a svou strukturou nabízí relativně rovnovážné zastoupení jak aliančních, tak nealiančních představitelů, včetně soukromého sektoru, think-tanků a akademické komunity. Skupina má vést široké konzultace nejen v aliančním rámci, ale i vně NATO. Konzultačními partnery budou, kromě vládních představitelů, jak nevládní (NGOs), tak různé mezinárodní organizace. V dubnu 2010 skupina předloží výsledky těchto konzultací generálnímu tajemníkovi NATO, poté by měla následovat závěrečná fáze jednání s aliančními zeměmi. Průběh konzultací ke znění textu může každý sledovat a své připomínky rovněž zasílat na webovou adresu <http://www.nato.int/strategic-concept/index.html>. Předpokládá se, že novou strategickou koncepcí by mohl schválit alianční summit na podzim 2010 v Lisabonu. [2]

Podle M. Albrightové bude mj. potřebné, aby text koncepce byl stručný a srozumitelný, a to nejen v aliančních zemích, ale na celém světě. Podle jejího vyjádření důležité přitom je, jak bude alianční úsilí vnímáno např. v Dillí, Islámábádu, Pretorii, Káhiře, Brazílii a Peking. Zdůraznila přitom, že koaliční kolektivní obrana, formulovaná ve známém V. článku Washingtonské smlouvy, zůstane i nadále nosným prvkem a hlavní součástí koncepce. [3] Tuto skutečnost také odráží příslušný odstavec *Deklarace o alianční bezpečnosti*, ve kterém se klade důraz na pokračující úlohu NATO jako základního transatlantického bezpečnostního konzultačního fóra a na platnost V. článku Washingtonské smlouvy týkajícího se společné obrany.

Deklarace zmiňuje rovněž alianční odstrašující prvek, který formuluje následovně: *Odstrašení, představované kombinací jaderných a konvenčních kapacit, zůstává klíčovým prvkem naší celkové strategie*. Následující věta oznamuje pokračování působení specifické úlohy NATO při posilování kontroly zbrojení a podpory jaderného

a konvenčního odzbrojení, v souladu se Smlouvou o nešíření jaderných zbraní (NPT), stejně tak jako neproliferačního úsilí. Problematika jaderného sdílení (nuclear sharing arrangements) se tak již v textu neobjevuje.

Jak známo ve stávající strategické koncepci je problematika úlohy jaderných zbraní v aliančním odstrašování zmíněna především v čl. 62-64.

Podle čl. 62 je základní účel aliančních jaderných sil politický, tj. zachovat mír a zabránit nátlaku a jakékoli válce. Měly by současně u potenciálních agresorů vzbuzovat nejistotu o povaze reakce spojenců na vojenskou agresi. V čl. 63 se mj. uvádí ... jaderné síly umístěné v době míru v Evropě a podléhající NATO představují základní politickou a vojenskou vazbu mezi evropskými a severoamerickými členy Aliance. Čl. 64 konstatuje, že ... NATO si zachová, na minimální úrovni odpovídající současnému bezpečnostnímu prostředí příslušné podstrategické síly rozmístěné v Evropě, skládající se z dvouúčelových letounů a malého počtu britských bojových hlavic Trident. Tyto zbraně by však neměly být za normálních okolností rozmístěny na lodích a útočných ponorkách. [4]

Zmíněný alianční deterenční prvek dlouhodobě kritizuje většina nejaderných států, nevládní organizace a různí kontrolně-zbrojní experti za rozpor s duchem smlouvy NPT, protože je založen na ujednáních o sdílení jaderných zbraní s nejadernými státy, i když by k němu mělo dojít až v době válečného konfliktu. Kritici současně poukazují na skutečnost, že stávající znění uvedených článků, v případě jeho použití skupinou jiných států či státem jedním k obhajobě držení jaderných zbraní, by zřejmě bylo pro samotné NATO, ale i většinu dalších států rovněž těžko přijatelné. Rozhodujícím a základním pojítkem euroatlantického spolenectví by proto mělo spíše být důsledné sdílení a prosazování společných hodnot než jaderné zbraně.

V současné době jsou americké podstrategické jaderné zbraně v počtu cca 200 ks (letecké pumy B61) rozmístěny na amerických leteckých základnách v Turecku, Belgii, Německu, Nizozemsku a Itálii. V posledních letech došlo k úplnému stažení těchto zbraní z Řecka (2001) a Velké Británie (2008) a částečnému stažení z Německa v r. 2005. [5] Ve prospěch úplného stažení jaderných zbraní z Německa se v letošním roce např. vyslovili čtyři bývalí přední němečtí politici (H. Schmidt, R. von Weizsäcker, E. Bahr, H. D. Genscher) v jejich lednové výzvě na podporu úplného jaderného odzbrojení. [6] Jednoznačnou podporu zmíněnému stažení a vizi jaderného odzbrojení obsahovala i koaliční dohoda vládních stran CDU a FDP z listopadu 2009. [7]

Podle hodnocení autora článku je hlavním důvodem pro předpokládanou změnu znění deterenčního prvku relativně nadějný vývoj v úsilí o výrazné snížení počtu strategických jaderných zbraní ve vlastnictví USA a Ruské federace a snaha o získání celosvětové podpory vizi světa bez jaderných zbraní. Postupná a očekávaná dlouhodobá realizace tohoto záměru, odvozeného zřejmě ze smluvního mezinárodněprávního základu, při existenci efektivního verifikačního a kontrolního dohledu, společně s přijímáním dalších opatření, např. vytvářením jaderně palivových bank pod správou Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE), by mohla vytvořit základní překážku šíření těchto nejničivějších zbraní. Hrozba šíření je přitom dávana do souvislosti nejen s úsilím teroristů o získání těchto zbraní, ale rovněž s obavou z možných proliferačních důsledků očekávané jaderné renezanace, kdy by opět mohlo dojít k zneužití mírového využívání jaderné energie pro vojenské účely. Rozšířil by se tak počet zemí vlastnících tyto zbraně, a to se všemi bezpečnostními riziky na regionální a globální úrovni.

S uvedeným odzbrojovacím procesem souvisí rovněž plánované změny v jaderné doktríně USA, kde se očekává snížení významu jaderných zbraní pro národní obranu. Zatím není jasné, zda by se k obdobnému kroku odhodlala rovněž ruská strana.

V úvahu je třeba současně brát nadcházející důležitou hodnotící konferenci Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT), která se bude konat letos na jaře v sídle OSN v New Yorku. Mezi další možná praktická opatření k vytvoření příznivé atmosféry před konferencí lze uvést případnou ratifikaci Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT) USA a Čínou, zahájení jednání o smlouvě zakazující výrobu štěpných materiálů pro vojenské účely (FMCT) na konferenci o odzbrojení v Ženevě, přijetí závazku všemi jadernými státy o nepoužití jaderných zbraní jako první, snížení stavu nejvyšší bojové pohotovosti jaderných zbraní, deklarování právně závazných bezpečnostních záruk jaderných zemí pro nejaderné státy aj.

Jak známo, byl to právě projev amerického prezidenta Baracka Obamy dne 5. dubna 2009 v Praze, ve kterém současná americká administrativa jednoznačně podpořila uvedený záměr. Projevu předcházely výzvy významných minulých i současných politiků USA, Velké Británie, Itálie a Německa aj., a to bez rozdílu politické příslušnosti, včetně dalších více než sta prominentních osob sdružených v akci *Global Zero*, a rovněž další iniciativy vyvíjené na podporu zmíněného cíle (viz např. vytvoření Mezinárodní komise k jadernému nešíření a odzbrojení, iniciovaná předsedy vlád Austrálie a Japonska). Součástí těchto aktivit bylo i bezprecedentní zvláštní zasedání Rady bezpečnosti OSN na nejvyšší úrovni dne 24. září 2009 za předsednictví amerického prezidenta B. Obamy, na kterém byla jednomyslně přijata rezoluce č. 1887 (2009) vyzývající mezinárodní společenství k podpoře opatření k zabránění šíření jaderných zbraní. [7]

Závěry

Z textu *Deklarace o alianční bezpečnosti*, tvořené deseti odstavci, je možné dovodit, že text koncepce bude daleko stručnější než stávající dokument obsahující 65 paragrafů. Je nepochybné, že klíčová pasáž vztahující se ke kolektivní obraně v případě napadení, zůstane nadále významnou součástí nového textu.

Alianční rozšiřování členské základny je v Deklaraci o alianční bezpečnosti označováno za historický úspěch. V této souvislosti uvádí, že NATO zůstává otevřeno všem evropským demokraciím sdílejícím alianční hodnoty, jsou odpovědné a způsobilé převzít členské odpovědnosti a povinnosti a jejich začlenění přispěje společné bezpečnosti a stabilitě. Za globální hrozby jsou považovány šíření zbraní hromadného ničení a prostředků jejich přepravy a útoky na počítačová zařízení. Negativní dopad na alianční a mezinárodní bezpečnost mají také další výzvy, jako je energetická bezpečnost, klimatické změny a nestabilita v důsledku vzniku křehkých a upadajících států. Navazující odstavec hovoří o plánovaném zlepšení alianční způsobilosti řešit bezpečnostní výzvy, o potřebě spravedlivého sdílení rizik a odpovědností a o nutnosti zpružnění a rozmístitelnosti aliančních kapacit k rychlejší a efektivnější reakci na nově vznikající krize.

Reforma aliančních struktur by měla přispět k vytvoření štihlejší a rentabilnější organizace. Důležité místo bude rovněž věnováno alianční spolupráci s dalšími organizacemi, zejména OSN, EU, OBSE, Africká unie (AU) aj.

Odstavec věnovaný vztahům NATO s Ruskou federací mj. konstatuje potřebu silného kooperativního partnerství založeném na respektování všech zásad Zakládajícího aktu

NATO-Rusko z r. 1997 a římské deklarace z r. 2002. Jak bylo výše uvedeno, absence zmínky o ujednáních vztahujících se ke sdílení jaderných zbraní naznačuje postupné snižování úlohy jaderných zbraní pro alianční obranu v rámci úsilí o vytváření co nej-příhodnějších podmínek k dosažení jejich všeobecného zákazu a pro další stahování amerických podstrategických jaderných zbraní z evropského území.

Případné obavy z možného oslabení vojenské síly NATO nejsou na místě. Jak známo samotný vojenský rozpočet USA v přibližné výši 600 mld. USD představuje objem všech vojenských rozpočtů ostatních zemí a je např. několikrát vyšší než vojenské rozpočty Ruské federace a Čínské lidové republiky. Když k tomu přiřadíme konvenční vojenskou kapacitu dalších aliančních členských zemí, včetně nezávislé jaderné síly Francie a Velké Británie, můžeme dojít k závěru, že tato vojenská kapacita je a dlouhou dobu bude ve světě dostatečně mohutná, aby zabránila jakýmkoli hypotetickým nátlakovým akcím s využitím vojenské síly. Nicméně dosavadní zkušenosti potvrzují, že proti asymetrickým akcím teroristů nepředstavuje velikost konvenčních sil a jaderných zbraní žádnou odstrašující zábranu.

Poznámky a literatura:

- [1] *Declaration on Alliance Security* [Deklarace o alianční bezpečnosti], April 4, 2009, oficiální stránky NATO: www.nato.int/cps/en/SID-039598F9-D082A699/natolive/news_52838.htm.
- [2] *First NATO Press Conference by Secretary General Anders Fogh Rasmussen*. On-line (http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_56776.htm).
- [3] *Launching NATO's Strategic Concept*, remarks by former US Secretary of State Madeleine Albright, 7 July 2009. On-line (<http://www.acronym.org.uk/docs/0907/doc18.htm>).
- [4] *The Alliance's Strategic Concept*, 24 Apr. 1999. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. On-line: (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en).
- [5] *Federation of American Scientists Reports Removal of US Nuclear Weapons from the UK*, 26 June 2008. On-line: (<http://www.acronym.org.uk/docs/0806/doc15.htm>).
- [6] Oficiální stránky FAS: www.fas.org/blog/ssp/2008/06/us-nuclear-weapons-withdrawn-from-the-united-kingdom.php.
- [7] NATO and Nuclear Weapons, *German Coalition Policy on withdrawal of US nuclear weapons*, 6 November 2009. On-line: (<http://www.acronym.org.uk/NATO/09bratislava.htm>).
- [8] Oficiální stránky OSN: www.daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/523/74/PDF/N0952374.pdf?OpenElement.
- [9] SCHMIDT, Helmut-WEIZSÄCKER von, Richard-BAHR, Egon-GENSCHER, Hans-Ditrich. Toward a Nuclear-free World: a German View, *International Herald Tribune*, January, 10-11, 2009, s. 6.
- [10] *United Nations Security Council, S/RES/1887* (2009), 24 September 2009.

Některé použité zkratky:

AU
African Union
(former OAU - Organization of African Unity)

Africká unie, vzniká v r. 2002, sdružuje 53 států, jediným africkým státem stojícím mimo je Maroko, sídlo v Durbanu (dříve Organizace africké jednoty, zal. r. 1963 v Addis Abebě).

CTBT
Comprehensive Test Ban Treaty

Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek, předložena k podpisu v r. 1996. V platnost dosud nevstoupila, protože chybí povinné ratifikace všech 44 zemí, jmenovitě uvedených v příloze smlouvy CTBT.

FMCT Fissile Material Cut-off Treaty	Smlouva o zákazu výroby štěpných materiálů, zkrácený název pro „Smlouvu zakazující výrobu štěpných materiálů pro jaderné zbraně nebo jiná jaderná výbušná zařízení“. Po desetileté pauze se v r. 2009 její sjednávání dostalo na pořad jednání konference o odzbrojení v Ženevě.
OBSE (česká zkratka) angl. OSCE-Organization for Security and Cooperation in Europe	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, vznikla transformací tzv. Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v r. 1994.
MAAE (česká zkratka) angl. IAEA-International Atomic Energy Agency	Mezinárodní agentura pro atomovou energii, mezinárodní vládní organizace přidružená k OSN se sídlem ve Vídni, založena 1957.
NGOs Non-Governmental Organizations	nevládní organizace
NPT Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons	Smlouva o nešíření jaderných zbraní, předložena k podpisu v r. 1968, v platnost vstoupila v r. 1970. Jaderné země stojící mimo NPT – Indie, Izrael, KLDR a Pákistán.

Nemám dnes s sebou konečné řešení problémů války. Vím, že vyřešení těchto úkolů bude vyžadovat stejnou vizi, stejnou usilovnou práci i existenci takových lidí, kteří před desítkami let odvázně jednali. A bude také třeba, abychom nově uvažovali o pojmech spravedlivá válka a o zásadách spravedlivého míru. Musíme začít přiznáním nepříjemné pravdy. Za našeho života násilné konflikty neodstraníme. To se stane až tehdy, když národy – ať již jednotlivě či společně – zjistí, že použití síly není nejen nezbytné, ale také morálně neospravedlnitelné. Když tohle říkám, myslím na to co kdysi při podobné příležitosti uvedl Martin Luther King Jr.: „Násilí nikdy nepřinese trvalý mír. Nevyřeší žádné sociální problémy: jen vytváří nové problémy a daleko složitější.“

Jako někdo, kdo zde stojí jako živý výsledek díla dr. Kinga, jsem také živým svědectvím síly metody nenásilí. V životě ani ve víře Ghandího a Kinga nebylo nic slabošského – nic pasivního – ani nic naivního. Ale jako představitel státu, který přísahal, že bude chránit a bránit svůj národ, se nemohu řídit jenom tímto příkladem. Musím vidět svět takový jaký je, tváří tvář hrozbám ohrožujícím americký lid nemohu zůstat nečinný. Bohužel: zlo na světě existuje. Hnutí nenásilí by nedokázalo zastavit Hitlerovy armády. Žádná jednání nedokážou přesvědčit představitele al-Ká'idy, aby složili zbraně. Říkat, že síla je někdy nezbytná, není cynismus – je to uznání historie, nedokonalosti člověka a hranic rozumu.

**Z projevu Baracka Obamy po převzetí Nobelovy ceny míru,
Oslo, Norsko 10. 12. 2009,
[http://www.whitehouse.gov/the-press-office/
remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize](http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize) / red**